

УДК 37.016 : 811

Наталія Дудик, Тетяна Зевченко

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

У статті розглядається специфіка засвоєння іноземної мови молодшими школярами та методичні прийоми для підвищення його ефективності. Обґрунтовано необхідність врахування психолого-фізіологічних особливостей учнів початкових класів в процесі формування їх іноземної комунікативної компетентності. Наголошено, що навчання іноземної мови в початковій школі має забезпечити базу для більш якісного її вивчення в основній. Підкреслено, що гра на уроці іноземної мови повинна бути формою навчання, забезпечувати емоційний вплив на учнів, активізувати можливості особистості.

Ключові слова: початкова загальноосвітня школа, іноземна мова, молодші школярі, елементарне іноземне спілкування, комунікативна компетентність, принцип природовідповідності, комунікативно-ігрова діяльність, мовленнєві зразки.

В статье рассматривается специфика усвоения иностранного языка младшими школьниками и методические приемы работы для повышения его эффективности. Обоснована необходимость учитывать психолого-физиологические особенности учеников начальных классов в процессе формирования их иноязычной коммуникативной компетентности. Подчеркнуто, что обучение иностранному языку в начальной школе должно обеспечить базу для более качественного его изучения в основной. Доказано, что игра на уроке иностранного языка должна быть формой обучения, обеспечивать эмоциональное влияние на учеников, активизировать возможности личности.

Ключевые слова: начальная общеобразовательная школа, иностранный язык, младшие школьники, элементарное иноязычное общение, коммуникативная компетентность, принцип природосообразности, коммуникативно-игровая деятельность, речевые образцы.

Some peculiarities of mastering a foreign language by junior pupils and methods to improve its efficiency are considered in the article. The necessity of taking into account junior pupils' psychophysiological features in the process of forming their foreign language competence is stressed. It is stressed, that a foreign language teaching at primary school must secure a base for its more qualitative studying at comprehensive school. It is proved, that communicative games at the foreign language lessons should be the form of teaching, should

provide an emotional influence on the pupils, should intensify the personalities' possibilities. The article determines main tasks of teaching a foreign language at the primary comprehensive school. Such peculiarities of the process of studying a foreign language as imitation, generalization, recognition of features and syntactical reorganization the required speech patterns are regarded. The paper suggests theoretical and practical perspectives and directions for future research.

Key words: *primary comprehensive school, foreign language, junior pupils, elementary foreign language communication, communicative competence, nature-conforming method, communicative game activity, speech patterns.*

Головною метою навчання іноземної мови у початковій школі є формування в учнів комунікативної компетентності, що забезпечується лінгвістичним, мовленнєвим і соціокультурним досвідом молодших школярів. Успішне досягнення поставленої мети можливе лише за умови врахування пізнавальних можливостей молодших школярів, особливостей засвоєння ними мови на різних стадіях розвитку та методично коректного застосування у навчальному процесі сучасних освітніх технологій, передусім інтерактивних, комунікативно-ігрових. Навчання іноземної мови в початковій школі має забезпечити базу для більш якісного її вивчення в основній, формувати іншомовну комунікативну компетентність учнів та навчити молодших школярів елементарного іншомовного спілкування, тобто первинного іншомовного спілкування, яке задовольняє основні комунікативні потреби комунікантів за допомогою базових, найпростіших засобів, переважно засвоєних ними готових елементів мовлення. Максимальні результати з мінімальними затратами часу та зусиль навчання дітей молодшого шкільного віку забезпечуються раціональним використанням надзвичайних мовних здібностей учнів початкової загальноосвітньої школи, урахуванням їхніх вікових особливостей, потреб, інтересів на кожній стадії їхнього розвитку.

Проблеми організації та удосконалення навчання іноземної мови у початковій загальноосвітній школі хвилюють багатьох фахівців, як вітчизняних (О. Б. Бігич, А. В. Гергель, М. В. Денисенко, Н. Є. Жеренко, О. О. Коломінова, О. О. Паршикова, С. В. Роман та ін.), так і зарубіжних науковців (І. Л. Бім, М. З. Біболєтова, Г. І. Вороніна, Н. Д. Гальскова, О. О. Ленська, Н. Т. Оганєсян, Г. В. Рогова, Е. Г. Тен, W. Bleyhl, L. Cameron, O. Dunn, G. Gompf, B. W. Kahl, W. Maier, H. E. Piepho, W. Sudatiss та ін.), проте питання формування в учнів початкової школи комунікативної компетентності потребує подальшого розкриття і дослідження.

Метою статті є висвітлення особливостей формування комунікативної компетентності під час навчання іноземної мови в учнів початкової загальноосвітньої школи.

Результативність навчання молодших школярів іноземної мови у значній мірі залежить від урахування вікових психофізіологічних

особливостей і потреб, від чіткої координації вимог програми з можливостями учнів, а також від застосування учителями прийнятних методів, прийомів та засобів навчання. Як стверджує С. Ю. Ніколаєва, основними підходами до навчання іноземної мови у початковій загальноосвітній школі є такі: компетентнісний, при застосуванні якого в учнів формується іншомовна комунікативна компетентність; комунікативно-діяльнісний (особистісно-діяльнісний), який полягає у навчанні іншомовної діяльності через іншомовну діяльність. Під компетентністю розуміється набута в процесі навчання інтегрована здатність особистості, яка складається із знань, навичок, умінь, досвіду, цінностей, ставлення, тощо, які можуть реалізовуватися на практиці. Виховання в учнів іншомовної комунікативної компетентності, тобто здатності успішно вирішувати завдання взаємодії із носіями мови, яка вивчається у відповідності до норм і культурних традицій в умовах прямого і опосередкованого спілкування, є практичною метою навчання іноземної мови у початковій загальноосвітній школі [4, с. 42–43].

До основних особливостей засвоєння іноземної мови молодшими школярами вчені (В. Блайл, А. Пельтцер-Карпф, Р. Цангл) відносять схожість процесів засвоєння іноземної мови у початковій школі та рідної мови дітьми, їх динамічний і стадіальний характер. За результатами багаторічного експериментального дослідження австрійські психолінгвісти А. Пельтцер-Карпф і Р. Цангл виокремили три стадії засвоєння іноземної мови учнями початкової школи: початкова стадія – стадія рецептивного та імітативно-репродуктивного засвоєння іноземної мови (перший і другий роки навчання); реорганізаційна – стадія аналізу мовленнєвих продуктів, пошуку і перевірки правил, моделювання зв'язків (другий, третій і четвертий роки навчання); стабільна – стадія встановлення і застосування правил мови (кінець четвертого року навчання) [6, с. 60].

Інтенсивний розвиток молодших школярів, зокрема вдосконалення морфофункціональної організації кори великих півкуль головного мозку і просування процесів кортиколізації, встановлення церебрального домінування лівої півкулі, що забезпечує фізіологічні умови для довільної регуляції психічних функцій, абстрактного способу переробки інформації і рефлексії, обумовлює зміну способів та механізмів засвоєння ними іноземної мови упродовж навчання у початковій загальноосвітній школі, а отже необхідність виокремлення його проміжних етапів. На основі зіставного аналізу стадій інтелектуального розвитку дітей молодшого шкільного віку (Ж. Піаже) і стадій засвоєння ними іноземної мови (А. Пельтцер-Карпф, Р. Цангл) було виокремлено два етапи навчання іноземної мови у початковій загальноосвітній школі: адаптаційний з підетапами фонетичної та лексико-семантичної адаптації (1–2 класи) та реорганізаційний з підетапами синтаксичної і морфологічної реорганізації (3–4 класи), визначено способи та механізми оволодіння іноземною мовою

на кожному з них [7, с. 7].

На першому адаптаційному етапі молодші школярі засвоюють іноземну мову, як і рідну, на основі наслідування, переважно мимовільно та інтуїтивно. На першому етапі засвоєння мови, дограматичному, діти спілкуються між собою за допомогою заучених мовленнєвих зразків, блоків і слів, засвоєних в одній певній формі, що не передбачає застосування граматичних маркерів (О. О. Леонтьєв, В. Бутцкамм). Молодші школярі 6–7 років також продукують іншомовні мовленнєві висловлювання за допомогою засвоєних мовленнєвих зразків та лексичних одиниць спочатку у незмінній формі, а потім з незначними змінами. Схожість з механізмами оволодіння рідною мовою дітьми зумовлюється властивою дітям природною мовною здібністю, схильністю до наслідування і здатністю до точної імітації, пластичністю мозку і артикуляційної системи, яскраво вираженою потребою у спілкуванні, діяльності, грі зі звуками (П. П. Блонський).

Оволодіння іноземною мовою молодшими школярами відбувається аналогічно засвоєнню рідної мови дітьми в процесі спілкування дітей і дорослих в умовах предметно-практичної (ігрової) діяльності. Тому одним із провідних дидактичних принципів навчання іноземної мови в початковій загальноосвітній школі має бути принцип природовідповідності, згідно з яким навчання розглядається як підпорядкування змісту і методики природі дитини, що зумовлює необхідність точного врахування та узгодження у навчанні іноземної мови у початковій загальноосвітній школі природних процесів оволодіння мовою молодшими школярами з динамікою розвитку релевантних для цього сфер їх життєдіяльності [6, с. 61].

Гра, яка займає важливе місце в житті дітей, може забезпечити позитивне ставлення до навчання, саморозвиток і самовиховання особистості і, як результат, буде сприяти успішному формуванню іншомовної комунікативної компетентності. До основних видів дитячої діяльності, які найбільше сприяють мовленнєвому розвитку дитини, належать ігри на звуконаслідування, навчальні ігри з предметами і картками, спілкування дітей з учителем на основі таких видів діяльності, як розгляд предметів, малюнків, мультфільмів, прослуховування коротких оповідань, казок, віршів з ілюстраціями до них, заучування напам'ять віршів, пісень, римувань, скоромовок з показом і виконанням рухів, інсценування. Слід особливо наголосити на тому, що у комунікативно спрямованому навчанні іноземної мови типова для учнів 6–7 років ігрова діяльність мотивує їхнє іншомовне спілкування та готує молодших школярів до нової для них навчальної діяльності.

Організація комунікативно-ігрової діяльності молодших школярів забезпечує мотиваційну, змістову і процесуальну основи для моделювання у навчальному процесі адекватних їхнім віковим особливостям ситуацій іншомовного спілкування з метою формування іншомовної комунікативної

компетентності на елементарному рівні. Доцільним і ефективним є використання у початковій школі прийомів з елементами змагання (конкурси, вікторини); прийомів з елементами загадування (шаради, загадки, кросворди); прийомів з елементом перевтілення (ігри-пантоміми, скетчі, інсценівки, рольові ігри); прийомів з елементами художнього виконання (лічилки, скоромовки, римування, вірші, пісні); прийомів з елементами сюжетної організації (казки, легенди, байки) [4, с. 48].

Як бачимо, використання ігор на уроці англійської мови значно урізноманітнює комунікативну діяльність, сприяє виникненню в учнів потреби здійснювати мовленнєві дії. Ігри успішно використовуються як на етапі презентації і тренування, щоб забезпечити певний рівень релаксації під час багаторазового повторення мовленнєвих зразків, так і на етапі вживання засвоєного матеріалу [2, с. 21].

Ефективні цікаві прийоми роботи з піснею можуть також зробити процес вивчення іноземної мови привабливим для учнів, адже за допомогою пісень можна навчати говоріння, аудіювання, читання і письма, зокрема, у грі вправи можуть готувати учнів до сприймання пісні, вони можуть виконуватися після її слухання чи під час її проспівування. Пісні – це ті ж самі тексти і методика роботи з ними має бути такою ж, як і з будь-яким текстом. Учитель може організувати на їх основі усну та писемну комунікацію. При цьому у роботу з піснею слід привносити елементи гумору, залучати учнів до творчої активності, використовувати їх бажання спілкуватися і рухатися. Підбираючи пісні, перевагу слід віддавати тим, зміст яких відповідає інтересам учнів та які містять простий і доступний вокабуляр. Важливим є також використання автентичних пісень.

Урахування учителем психолого-фізіологічних особливостей і потреб школярів початкової школи сприяє засвоєнню ними іншомовного навчального матеріалу, формуванню слухо-вимовних та інтонаційних навичок, елементарних умінь аудіювання і говоріння. Слід зауважити, що переважна мимовільність психічних процесів, індивідуально-коректне та наочно-образне мислення, буквальна механічна пам'ять, незначний обсяг і слабкий розподіл уваги, синкретичність сприйняття значно ускладнюють процеси навчання молодших школярів, особливо читання і письма, усвідомлення ними мовних закономірностей і способів оволодіння іноземною мовою.

Специфіка засвоєння іноземної мови першокласниками полягає в інтуїтивному наслідуванні та запам'ятовуванні дітьми зразків іншомовного мовлення. У зв'язку із цілісністю сприйняття та буквальністю пам'яті учні першого класу засвоюють іншомовні лексичні одиниці і мовленнєві зразки як символи і застосовують їх спочатку у незмінному вигляді. Вони ще не помічають закінчень, артиклів, службових слів, не здатні усвідомлено конструювати висловлювання на основі зміни граматичних форм. Навчання спілкування учнів першого класу передбачає насичення іншомовного

мовленнєвого досвіду учнів, забезпечення однозначного зв'язку звукової і графічної форм лексичних одиниць та мовленнєвих зразків з їх значенням, загострення потреби їх багаторазового вживання у типових ситуаціях іншомовного спілкування [1, с. 14].

Характерним способом оволодіння іноземною мовою для молодших школярів є наслідування, а типовими внутрішніми процесами – найпростіші механізми сприйняття, розуміння і відтворення мовленнєвих одиниць шляхом імітації, вибору та актуалізації без змін і з незначними лексико-семантичними змінами за рахунок операцій скорочення, розширення, підстановки та заміщення. Учителю надає учням мовленнєві зразки та організовує предметну діяльність, що мотивує участь молодших школярів в іншомовному спілкуванні. Розуміння іншомовних висловлювань можливе шляхом упізнавання учнями звукових/графічних образів, засвоєних лексичних або мовленнєвих одиниць і здогадки на основі життєвого досвіду учнів, опору, наочності та підказки учителем. Тому одним із основних завдань учнів є оволодіння звуковими, графічними і моторними образами іншомовних лексичних одиниць та мовленнєвих зразків згідно з комунікативним завданням, їх упізнавання в мовленнєвому потоці, імітація або виклик з пам'яті, артикуляційна та інтонаційна актуалізація відповідно до комунікативного наміру в типовій ситуації спілкування [7, с. 62]. Основним завданням навчання іноземної мови у початковій школі є забезпечення оволодіння учнями іншомовними лексичними одиницями та мовленнєвими зразками та їх закріплення за відповідними предметними образами і комунікативними завданнями.

Слід додати, що одним із ефективних прийомів навчання елементарного іншомовного спілкування учнів початкової школи є застосування навчальних римованих текстів. Застосування римованих текстів на уроках іноземної мови забезпечує контекстну подачу лексичних одиниць і мовленнєвих зразків, легке і ефективно запам'ятовування іншомовного матеріалу, а також можливість його швидкого повторення; інтенсифікує навчальний процес за рахунок хорошої роботи, сприяє формуванню в учнів стійких слухо-мовних навичок, розвитку почуття ритму, музичного і фонематичного слуху, соціалізації, всебічного розвитку дітей.

Початковий етап навчання іноземної мови у сучасному загальноосвітньому навчальному закладі є надзвичайно важливим, оскільки в цей період закладаються психолінгвістичні основи іншомовної комунікативної компетентності, необхідні та достатні для подальшого її розвитку й удосконалення.

Врахування вікових особливостей учнів початкових класів загальноосвітньої школи учителем під час формування в молодших школярів комунікативної компетентності сприяє підвищенню динамічності, ефективності і якості цього процесу і забезпечує високі результати навчальних досягнень.

Автори вважають перспективним подальше дослідження сучасних методик роботи учителя іноземної мови у процесі формування іншомовної комунікативної компетентності в учнів початкової загальноосвітньої школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бориско Н. Ф. Особливості формування іншомовної комунікативної компетенції учнів першого класу загальноосвітніх навчальних закладів за новим навчально-методичним комплексом «Німецька мова 1» / Н. Ф. Бориско, О. О. Паршикова // Іноземні мови. – 2014. – №1. – С. 13–17.
2. Гордеева А. Й. Мотивація англомовної комунікативної діяльності молодших школярів за допомогою граматичної гри / А. Й. Гордеева, С. Й. Кулик // Іноземні мови. – 2012. – №1. – С. 17–21.
3. Іноземні мови. Навчальні програми для 1–4 класів загальноосвітніх навчальних закладів та спеціалізованих шкіл [Електронний ресурс: <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/08/16/inozemna-mova-poyasnyvalna-znz-sznz-1-4-klas-belyaeva-xarchenko-finalna-zv.pdf>]
4. Ніколаєва С. Ю. Сучасні тенденції формування іншомовної комунікативної компетентності учнів початкової школи / С. Ю. Ніколаєва // Іноземні мови. – 2012. – №1. – С. 42–51.
5. Паршикова О. О. Від декламації до комунікації: навчання молодших школярів елементарного іншомовного спілкування на основі дидактичних римованих текстів у нових навчально-методичних комплексах з німецької мови для початкової загальноосвітньої школи / О. О. Паршикова // Іноземні мови. – 2015. – №3. – С. 3–9.
6. Паршикова О. О. Особливості першого етапу навчання іноземної мови учнів початкової загальноосвітньої школи / О. О. Паршикова // Наукові записки. Серія: педагогіка. – 2015. – № 3. – С. 59–66.
7. Паршикова О. О. Формування іншомовної комунікативної компетентності учнів початкової загальноосвітньої школи на рівні А1.2.1 на основі нового навчально-методичного комплекту «Німецька мова 3» / О. О. Паршикова, Г. М. Мельничук, Л. П. Савченко // Іноземні мови. – 2015. – № 4. – С. 6–10.